

A TECHNOLOGIAI SZINGULARITÁS ÉS AZ ÉLET TRAGIKUS
SZEMLÉLETE

Nader Elhefnawy

december 2018

A "technológiai szingularitás" néven ismert elmélet szerint az emberiség képes az embernél nagyobb érzékenységet létrehozni technológiailag, és ez nemcsak a mai gyermekek, hanem a felnőtt lakosság nagy részének vagy akár nagy részének életében is bekövetkezhet.¹ Ennek nagy része azt vetíti előre, hogy ez része lesz a technológiai változások felgyorsulásának egy nagyobb trendjének, amelynek során a számítógépek fejlődését más területeken, például a géntechnológia és az anyag nanoméretű manipulációja terén elért eredmények követik majd; vagy maga is a felgyorsulás forrása lesz, amikor az emberfeletti mesterséges intelligenciák az emberi képességeket meghaladó technológiai teljesítményt nyújtanak.² Mindkét esetben, ahogy a "szingularitás" kifejezés is sugallja, a következmények kiszámíthatatlanná válnak, de egy általános nézet szerint röviddel a nagy pillanat eljövetele után az emberi lét legalapvetőbb aspektusai - születés, növekedés, öregedés, öregedés, öregedés, halandóság; az egyéni tudat térben és időben való működésének határai; az anyagi szűkösség és az emberi lények fizikai túlélésének feltételei - olyan radikálisan megváltoznak, hogy transzhumánná válunk, és egyenesen poszthumánná válunk. Azok, akik magukat szingularitáriánusoknak nevezik, azt várják, hogy ezek a változások nem pusztán mélyrehatóak lesznek, hanem a faj felszabadulását jelentik azok alól a korlátok alól, amelyek kegyetlenül elnyomták a fajt a bolygón való első megjelenése óta.

¹ A "technológiai szingularitás" kifejezést általában Vernor Vinge-nek tulajdonítják. Ezen a területen olyan írók is dolgoztak, mint Hans Moravec és talán a legismertebb Ray Kurzweil. Lásd Vernor Vinge, "The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era", VISION-21 Symposium, NASA Lewis Research Center and the Ohio Aerospace Institute, 1993. március 30-31.; Hans Moravec, *Mind Children: The Future of Human and Robot Intelligence* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990) és Moravec, *Robot* (New York: Oxford University Press, 2000); Ray Kurzweil, *The Age of Spiritual Machines: When Computers Exceed Human Intelligence* (New York: Viking, 1999) és Kurzweil, *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology* (New York: Viking, 2005).

² Ahogy Irving John Good fogalmazott egy korai tanulmányában a témáról: "az első ultraintelligens gép az utolsó találmány, amelyet az embernek valaha is meg kell csinálnia". Irving John Good, "Spekulációk az első ultraintelligens géppel kapcsolatban". In Franz L. Alt és

Morris Rubínoff, *Advances in Computers* 6 (New York: Academic Press, 1965), 31-88.

Mindez persze észbontó dolog. Valójában senki sem tudja igazán, teljesen felfogni, még azok sem, akik a legjobban átítatódtak ezzel a gondolattal. Az elképzelések nehézsége azonban nemcsak abban rejlik, hogy az ilyen körülmények teljesen idegenek a személyes és kollektív tapasztalatainktól, hanem abban is, hogy szembemennek a hagyományos elvárásokkal - nem utolsósorban azzal, hogy még ha hozzá is szoktunk a technológia folyamatos változásához, az élet igazán fontos dolgai nem változnak, nem változhatnak. Valóban, a világ passzív elfogadása úgy, ahogy van; a világ változatlan, változatlan és megváltoztathatatlan tekintése; és mivel ez sok mindenre vonatkozik, ami kétségtelenül rossz, az emberi boldogság kilátásaihoz való ironikus hozzáállás; általában a "bölcseccsel" azonosítják. És a dolgok elutasítását úgy, ahogy vannak, a dolgok jobbra változtatásának vágyát, azt a hitet, hogy az embernek joga van a boldogsághoz, hasonlóképpen a bölcseccnek nemcsak az ellenkezőjével, hanem a katasztrófa okával is egyenlővé teszik.

Mindez persze szörnyen sivár és nem túl vonzó perspektíva a legelégedettebbek kivételével - és nem is teljesen racionális, hiszen elképzelhetetlen anélkül a gondolat nélkül, hogy a kozmosz valahogyan metafizikailag az ember ellen van beállítva. Miért van ennek a morbid szemléletnek ekkora ereje? Különösen egy olyan modern világban, ahol bebizonyosodott, hogy az élet valóban változik? És, őszintén szólva, hogy az emberi létezés feltételeinek értelmes javítása elérhető?

A tragikus nézet

Az egyik nyilvánvaló ok egy nagyon régi, hosszú hagyomány súlya, amely mélyen áthatja szinte minden emberi kultúrát, és nem utolsósorban a nyugati kultúrát. Az ókorban, amikor az emberek elkezdtek gondolkodni az őket körülvevő világról, belátták, hogy a világ nem olyan, amilyenek az ember szeretné. Az élet szegény, csúnya, brutális, rövid volt - éhséggel, betegséggel, erőszakkal, bizonytalansággal...

(nem is beszélve a számtalan kisebb nehézségről és frusztrációról), amelyek teljesen átírták a létezésüket. A szülés minden érintett számára veszélyes volt, és a megszületett gyermekek közül csak kevesen érték meg a felnőttkort. A letelepedettebb élet némileg nagyobb jólétet és biztonságot hozott, de ez csak viszonylagos volt, és nagy árat fizettek érte a munkával és az elnyomással, a mindennapi életet pedig a munka szabályozottabb rutinja és a társadalom rétegzettebbé válása határozta meg. A sokan dolgoztak kevesek gazdagodásáért - és még az a viszonylagos luxus is, amelyben a kevesek éltek, csak ennyire mentesítette őket. A kezdetleges orvostudomány korában még azok is szenvedtek a betegségektől, akik jól táplálkoztak, és az erőszaktól is, amikor az uralkodó kaszthoz való tartozás azt jelentette, hogy harcosnak kellett lenni. És természetesen még a legvédettebb élet is öregedést és halált jelentett.

Az is úgy tűnt számukra, hogy nem sokat tudnak tenni ellene. A körülöttük lévő világ működésének gyenge megértése, az ebből szükségszerűen következő, kéznél lévő eszközök kezdetlegessége, a világról való tudásnak a gazdasági termelékenység növelésére való felhasználhatóságának homályos tudatossága azt jelentette, hogy a gazdasági teljesítményben csak olyan mértékű javulást lehetett elképzelni, amelyről utólag tudjuk, hogy a mély vagy tartós anyagi haladás kulcsa.

A mindezek elleni gyötrelmes kiáltás a tragédia születése volt. Ezt láthatjuk a legrégebbi történetekben, a *Gilgames eposzban*. Gilgames, látva, hogy elesett barátja, Enkidu orrából egy bogár hullik ki (a kép újra és újra felbukkan a versben), elborzad a halál valóságától, elindul a halhatatlanság keresésére - és túlságosan is kiszámíthatóan nem éri el azt, elalszik, miközben egy kígyó felfalja a gyógynövényt, amely örökké élni hagyta volna, mielőtt bevehetné.

A magasabb kultúra nagyon nagy része ennek az érzékenységnek a fejlődése. Az ábrahámi vallási hagyományban ott van Ádám és Éva megkísértése, az eredendő bűn, a bűnbeesés,

az Édenből való kiűzetés, egy büntetés, amelyet az "emberi állapot" ismert korlátai súlyosbítanak: traumatikus születés, munkával töltött élet, halál.

Ugyanígy van ez a klasszikus hagyományban is, ahol az emberek, akiknek aranykora a múltban van, életüket a sorsok pörgetik, mérik és vágják, és az életük részleteit, amelyekről nem a sorsok döntenek, az istenek szeszélyei határozzák meg, akiknek szándékukban áll alázatosnak maradni.³ (Poszeidón nem tudta megakadályozni, hogy Odüsszeusz valaha is hazajusson - ez kívül esett a hatáskörén -, de látta, hogy ez egy tízéves odüsszeia, és sokkal rosszabb dolgokat tett jóval kevesebb okkal; míg a "bölc" Athéné nem állt olyan messze a kicsinyes féltékenységtől, hogy tartózkodjon attól, hogy az őt szövönőként felülmúló embert pókká változtassa.)

Végül is mindezek kompenzálására is kialakult egyfajta kárpótlási elem. Az emberi lények szenvednek ezen a világon - de ha fejet hajtanak és engedelmeskednek, akkor végül áldottak lesznek ezen a világon, vagy ha nem lesznek annyira áldottak, akkor valami jobbat találnak egy másikban, a halál túloldalán. És legalábbis egyes hagyományokban az emberi szenvedés egésze véget ér, eljön az ezredforduló, és utána minden rendben lesz a világgal.

Mégis, a jó viselkedés és a jutalom közötti kapcsolat szükségszerűen homályos volt, és még ezekben a hagyományokban is nyilvánvalóak a kételyek az egészek *a helyességével* kapcsolatban. Amikor Isten kivételesen hűséges szolgájának, Jóbnak egyik borzalmas szenvedést a másik után okozza, pusztán az ördöggel kötött fogadás miatt, amikor már mindent elszenvedett, amit csak tudott (*szarban* kuporog, hogy melegen tartsa magát), Jób felkiált: "Miért?".

³ Az ókori görögökről írva John Ransom Crowe úgy jellemezte a világról alkotott képüket, hogy az nem csak "ellenáll az uralomnak, inkább rejtélyes, mint érthető... a látszatok világa", hanem "talán... inkább rossz, mint jó". John Crowe Ransom, *The New Criticism* (Westport, CN: Greenwood Press, 1979), 335.

A halálához közeledő Oidipusz (az *Oidipusz Thébában*, Szophoklész trilógiájának legteljesebb, de legkevésbé olvasott darabjában) ugyanezen tűnődik. Hiszen az, hogy megölt egy férfit, aki kihívta őt egy ilyen útszéli összeecsapáson, és feleségül vett egy királynőt, csak azáltal vált egy hősi kalandtörténet eseményeiből kozmikus büntetté, hogy a férfi az apja volt, a nő pedig az anyja, és mindkét részlet teljesen ismeretlen volt számára - miközben az egész eseménysorozatot az váltotta ki, hogy apja egy saját kimondhatatlan büntettéért a büntetés elől úgy próbált kibújni, hogy saját fia gyermekgyilkosságát rendelte el. Hol volt ebben az igazság?

Természetesen az ilyen kérdésekre nem kapunk kielégítő választ. A modern, racionális szemmel nézve az olyan történetek, mint Jób és Oidipusz története, arról szólnak, hogy az emberi lények önhibájukon kívül, önkényes, kegyetlen istenek akaratából szörnyűségeknek vannak kitéve, akiknek az ilyen dolgok elkövetéséhez való joguk egyszerűen abból fakad, hogy van hatalmuk megtenni és megúszni azokat.

És ahogy az lenni szokott, kétségek is vannak afelől, hogy a dolgoknak valóban így kell lenniük. Újra és újra felbukkan az a gondolat, hogy az emberek olyanok lehetnek, mint ezek az istenek, megszerezhetik a hozzájuk hasonló hatalmat, sőt meg is dönthetik őket, de ez tilos számukra, és ha megpróbálják, lecsapnak rájuk. Gilgames végül is talán nem érte el a célját, de nagyon-nagyon közel került hozzá, csak az utolsó pillanatban vesztette el a gyógynövényt, amely örökkévalóvá tette volna őt. Az Édenkertben Ádám és Éva bűne az volt, hogy ettek a Jó és a Rossz Tudása fájának gyümölcséből, abból a tudásból, amely istenekké tette őket. Zeusz megirigyelte az emberektől a tűz ajándékát, és úgy büntette jótevőjét, Prométheuszt, hogy az Elbrusz hegyéhez láncolta, és egy keselyűvel teáztatta ki és ette meg a máját, ami aztán éjszaka visszánőtt, hogy másnap, és azután, és azután, és azután ... az ember mégis megtartotta a tűz tudását.

Mindezek ellenére ezek a bevallottan nem jelentéktelen részletek kivételes, ellentétes utalások, és nem több annál egy olyan elbeszélésben, amely nagyjából mindig újra és újra megismételte a passzivitást és az áhítatot egy számunkra ismeretlen terv fenségese volta előtt.

"TUDJÁTOK A HELYETEKET!" - harsogja az egész.

És nagyjából rendkívül ritkán fordult elő, hogy bárki is tovább vitte volna a gondolatot. Végül is sokkal nagyobb hangsúlyt fektettek arra, hogy mi volt és mi volt, mint arra, hogy mi lehetne - és elég kevés alap volt arra, hogy ezen gondolkodjanak. Még azok között a kevesek között is, akiknek volt szabadidejük gondolkodni, és akiknek az oktatás és a társulások felvértezték őket a legjobb elérhető eszközökkel, amelyekkel ezt megtehették, a szellemi horizontot behatárolta ezeknek az eszközöknek a durvasága. (Kétezer évvel ezelőtt a szillogizmusok a legkorszerűbb dolgok voltak.) A személyes tapasztalatok szűkössége. (A közösségek kicsik voltak, a még rövid távolságokon való mozgás is csak nagyon kevesek kiváltsága volt, és még az is nehéz és veszélyes volt, míg az "Ismert Világ", amelyről az emberek egyáltalán hallottak, valóban nagyon kicsi volt). A kommunikációs eszközök csekélyisége. (Az írástudatlanság volt a norma; a papiruszra, pergamenre és viasztáblákra kézzel másolt könyvek ritka és drága dolgok voltak; és a bonyolultabb és kevésbé szabványosított nyelvtan és helyesírás, a nyelvhasználat díszítő, nem pedig leíró jellegére való hajlam, az érvelés és magyarázat kerülő módszerei - amilyeneket a szókratészi párbeszédben látunk - valószínűleg ritkábbá tették a mély olvasásértést, mint azt gondolnánk). És még az élet rövideje is. (A várható élettartam harminc év volt, ami meglehetősen korán megszabta, hogy az emberek túlnyomó többsége mennyit tanulhatott, még ha megvoltak is az eszközei és a lehetőségei.)

Ráadásul a hagyományos eszmék nemcsak a vallásos hit és a szokások ereje révén élveztek sokkal erősebb kulturális szankciót, mint amilyennel most rendelkeznek, hanem a társadalom minden erőszakkal támogatta őket, amire csak képes volt. Ez nem csak azért volt így, mert a hatalmasok könnyebben tudták elfogadni az ilyen nézeteket (egy dolog filozofálni az

ember elítéltségéről, hogy

nehéz munka, ha valaki rabszolga a földeken, más, ha valaki gazdag patrícius, aki soha nem ült az árnyékos verandáján, és nem fogyasztott hűsítő italt), hanem mert a világ határain belül, ahogyan ők ismerték, a helyzetük nagyon is szimpatikus volt számukra.

Carroll Quigley, aki *A civilizációk fejlődése* című könyvében hosszasan írt a demokratikus beállítottságú, társadalomkritikus "progresszívek" és az oligarchikus "konzervatívok" közötti konfliktusról az ókori Görögországban, megfigyelte, hogy az utóbbiak gondolkodásuk egyik alapvetéseként megállapodtak abban, hogy "a változás gonosz, felszínes, illuzórikus és alapvetően lehetetlen". Ez különös erővel vonatkozott a társadalmi lét feltételeire, például a rabszolgaságra, amely szerintük "valódi, változatlan különbségeken és nem véletlen vagy konvencionális megkülönböztetéseken alapul". Sőt, az ilyen dolgokat megváltoztatni akarók által követett célt - az *anyagi* tények helyreállítását - maga is támadta az ezzel kapcsolatos nézet, miszerint "minden anyagi dolog" "félrevezető, illuzórikus, zavaró és nem érdemes keresni".

Röviden - a világot nem lehet megváltoztatni, a változtatással csak rosszabb lesz, és egyébként is, egyáltalán nem kellene az anyagi tényeken gondolkodni. Ez az anti-materializmus kéz a kézben járt a megfigyelés és a kísérlet, mint a világról szóló állítások tesztelésének módja, becsmérlésével - az arisztokrata elmélkedések magasabb rendűek voltak, mint a dolgok tényleges helyzetének saját szemmel való megismerése. A világ konkrét tényeinek ily módon való elbagatellizálásával a múltból átörökített hagyományos bölcsesség még inkább megkérdőjelezhetetlen volt (miközben persze ez a szemlélet nem éppen a technológiai képességek fejlődését segítette elő). Végző soron ezeknek az eszméknek az "oligarchák" általi népszerűsítése (és a nekik nem tetsző eszmék elutasítása), amelyet a kommunikáció primitívsége is segített (a művek, amelyek másolásáért a gazdagok nem fizettek volna, nem maradtak fenn), olyan hatékony volt, hogy - ahogy Quigley megjegyezte - "az oligarchia szellemi támogatóinak művei, mint Platón, Xenophón,

és Cicero", de "a sofisták és ión tudósok", "Anaxagorasz és Epikurosz" írásai nem maradtak fenn.

Mindezek után azt mondhatjuk, hogy a filozófia kevésbé a világ megértéséről szólt (nemhogy megváltoztatásáról), mint inkább arról, hogy alkalmazkodjunk hozzá - megtanuljunk jobban passzívnak lenni. Az ember kézbe veszi Marcus Aurelius *Elmélkedések* című művét, és úgy találja, hogy a híres császár-filozófus híres műve önségítő könyv. És a természet vagy a politika filozófiája helyett inkább az alaposan világellenes Plótinosz metafizikája (aki azt tanította, hogy a végső jó abban rejlik, ha az ember az anyagi érzéki-valóság alacsony világától a szellem magasabb világa felé fordul, mint az isteni extatikus egyesüléshez vezető útra) volt vitathatatlanul a klasszikus korszak második felének legnagyobb hatású öröksége.

A klasszikus szemlélet pesszimizmusa, különösen Plótinosz révén, sokat alakított az ábrahámi hagyományon, sőt össze is olvadt azzal, mivel a zsidó és a korai keresztény gondolkodók a görög filozófiát használták a vallási szövegek értelmezéséhez - miközben a görögök munkássága a maga nemében a világi műveltség sarokköveként maradt fenn. Természetesen a klasszikus civilizáció Nyugat-Európában összeomlott. Ez azonban a maga módján inkább erősítette, mintsem gyengítette az ilyen gondolkodás tartását. A Nyugatrómai Birodalom fő intézményei közül egyedül az egyház maradt fenn és virágzott, és játszott minden korábnál nagyobb szerepet a következő évszázadokban. Eközben e "sötét középkor" közepette nosztalgia támadt az ókor iránt, és ezzel együtt hajlamos volt annak gyakorlati vívmányait felülmúlhatatlannak és felülmúlhatatlannak magasztalni. Úgy tartották, hogy a görögök, a rómaiak mindenre tudnak válaszolni, és úgy gondolták, hogy jobb, ha velük konzultálnak, mintha új dolgokat próbálnának kideríteni, aminek eszközeit a klasszikus filozófia természetesen marginalizálta. Az uralkodó vallásossággal együtt ez az egész szemlélet elirányította a filozófusok figyelmét a hétköznapok világától - egészen addig a pontig, hogy a híres szatíra szerint viták arról, hogy hány angyal tud táncolni a fején...

egy tűnek. És persze, ha az értelem mást mondott, a vallás pedig mást, akkor el kellett fogadni, hogy a vallásnak van igaza - vagy szembe kellett nézni az inkvizícióval. Nem meglepő módon sok energiát fordítottak arra, hogy megpróbálják összeegyeztetni a világ nagyon is valós borzalmait egy mindenható és mindenható Legfelsőbb Lény isteni tervének létezésével - a pesszimizmust azzal kapcsolatban, hogy a dolgok lehettek volna vagy lehetnének jobbak, zavarba ejtően úgy adták elő, mint azt az optimizmust, hogy ez a "lehető legjobb minden lehetséges világok közül".

Tragédia, modernitás és reakció

Így mentek a dolgok egészen a reneszánszig, és vele együtt a humanizmus virágzásáig, valamint az azt követő szellemi fejlődésig. A tizenhetedik században az olyan gondolkodók, mint Francis Bacon és Renee Descartes nemcsak kifejezetten megfogalmaztak és támogattak egy olyan tudományos módszert, amely pontosan az anyagi világ tanulmányozásának értékén alapult. Azt is célul tűzték ki, hogy a természet minden titkát feltárják, és a megszerzett tudást "az ember javainak megkönnyítése" érdekében alkalmazzák. Ráadásul ezt a gondolkodást mások gyorsan kiterjesztették a társadalmi, gazdasági és politikai életre is. A barbár szokásokkal és babonákkal szemben azonosították és védelmezték minden egyes emberi lény jogait, amelyeket kifejezetten azért élveznek, mert emberek (élet, szabadság, tulajdon), és amelyek kiterjedtek a saját kormányuk megválasztásának jogára is - még akkor is lázadtak, ha egy meglévő kormány még a minimális kötelességeit sem teljesítette (mint Thomas Hobbes), vagy elnyomóvá vált (mint John Locke).

Röviden, a pozitív, értelmes, emberileg átgondolt és ellenőrzött változás lehetőségét a tudományos forradalom, a liberalizmus és általában a felvilágosodás kifejezetten és erőteljesen vetette fel - és *sikeresen* vetette fel. Az azonban, hogy a tudományos kutatás, az alkalmazott tudomány és a politikai liberalizmus úgy virágzott a modern korban, ahogyan az ókorban nem,

nem jelentette azt, hogy ellenállás nélkül maradtak. A régi eszméknek soha nem szűnt meg a vásárlóerejük, és

A modern világ érdekeltségei (a befolyásukért és kiváltságaikért aggódó egyháziakhoz hasonlóan) bizonyára éppúgy nem tudták egykedvűen nézni az ilyen beszédet, mint elődeik. A konzervatívok, akiket mindez fenyegetett, ragaszkodtak a hagyományhoz, a vallási intézményekhez, amelyek rendszerint melléjük álltak, a "régiek" változatlan igazságaihoz a "moderneknél" észérveivel és tudományával szemben. Az isteni jog ma már ismeretlen angol teoretikusa, Robert Filmer a *De Patriarcha* című művében ragaszkodott ahhoz, hogy a királyokat Isten atyai jogokkal ruházta fel népeik felett, amelyek az élet vagy halál feletti hatalomra terjedtek ki - és a forradalmi, demokratikus alternatívák rövid, véres és kaotikus életre voltak ítélve, amely kudarcra végződött.

Filmer érveit (amelyeket Locke az *Első értekezés a kormányzásról* című művében cáfolta) megcáfolta az a példátlan béke és jólét, amelyet Anglia az 1688-as forradalom után élvezett. A konzervatívok azonban a felvilágosodásra az ellenfelvilágosodással válaszoltak, az értelmet és a változást általában véve a katasztrófával azonosították, hangsúlyozták az eredendő bűnt, amely a kereszténység szerint beszennyezte az embereket, és még az egyes ember mint a társadalmi elemzés értelmes egységének gondolatát is elutasították.

A felvilágosodás univerzalizmusával szemben a Joseph de Maistre-féle identitáspolitikát vált általánossá (aki híres módon megjegyezte, hogy találkozott franciákkal, olaszokkal, oroszokkal, de semmit sem tudott az "emberről"), és az identitást általában a progresszív eszmékkel szemben ellenségesen definiálták. Az ilyen gondolkodók az értelmet, a szekularizmust, a demokráciát általában idegennek, egy másik nép jellemének - tipikusan egy olyan jellemnek, amelyet kevésbé erényesnek, kevésbé "tisztának", kevésbé "spirituálisnak" tartottak, mint a "miénket" - jellemezték. Ha ezek a dolgok egyáltalán működtek, mondták, akkor csak a kevésbé erényes, kevésbé tiszta, kevésbé spirituális népeknél; nálunk biztosan nem működhetnek, ami kétségtelenül jó dolog, mivel a mi tradicionalizmusunk, vallásosságunk, monarchizmusunk, jobbágyságunk

kapcsolatok és hasonlók nagyobb bölcsességet fejeznek ki és tartanak fenn, mint amit a Mások valaha is megismerhetnek, és amit az ő módszereik behozatala csak megrontana.

Ezzel együtt járt a népszerűség vidéki, agrárius elemének mint a régebbi szokások letéteményesének a romantikája - ellentétben ezekkel a gyökértelen városi típusokkal, különösen azokkal, akiknek volt egy kis "könyvből tanultak", ami nem tűnt túlságosan jó dolognak. A legrosszabb a szemükben azok a "túlképzett" típusok, akik "intelligenciájukon felül képzettek", talán hibásan, túl sok aggyal és túl kevés testtel, túl kevés vérrel születtek, elidegenedtek a gyökereiktől és természetes érzéseiktől - belső idegenek. És valóban, a reformokról szóló víziók, amelyekre oly gyakran hajlamosak voltak, azt mondták, hogy miközben a népről beszéltek, nem ismerték, nem értették és nem tisztelték őket - és azt mondták, hogy leginkább némi nehézségre és munkára van szükségük az alsóbb rendűek között, hogy megtanítsák őket "a való világra". (Így megy ez Leo Tolsztoj *Háború és békéjében is*, ahol Pierre Bezuhov nyugaton tanult kozmopolita értelmiségiből a paraszt Karatajev apostolává válik, aki passzívan elfogadja, amit az élet hoz, amíg meg nem hal, miközben a francia hadsereg fogolyvonatában menetel, amikor az visszavonul Oroszországból.)

Mindez természetesen összefutott egy sor előítéletgel, régiakkal és újakkal, amire talán a viktoriánus korszak "árja" teoretikusai szolgáltak példaként, akik a konzervatív, tradicionalista álláspontokat (a dolgok változatlan természetének elfogadása, idealizmus a materializmus helyett stb.) a szellemileg magasabb rendű árja kultúrákkal, a liberális/radikális, modern szemléletet pedig az alacsonyabb rendű "nem árjakkal" azonosították - még ha kölcsönösen kizáró módon állították is össze a listájukat arról, hogy kik tartoznak az egyes címszavak alá. Így volt az az abszurditás, hogy a német és az orosz nacionalisták mindketten ragaszkodtak ahhoz, hogy

az ő országuk az árja örökség legtisztább hordozója - miközben a másik nemzet egyáltalán nem árja.⁴

Természetesen ez a reakció nem fordította vissza az idő kerekét, a régi rezsim soha nem tért vissza, és azok, akik valóban ezt kívánták, egyfajta örült peremvidékké váltak, de azért megvoltak a maga sikerei. A status quo és annak legnagyobb haszonélvezői nevében megfogalmazott vallási, nacionalista, tradicionalista, anti-intellektuális és "populista" felhívások segítettek abban, hogy a formális demokrácia terjedése kevésbé legyen fenyegető dolog az elégedettek számára. Eközben, ahogy a konkrét vallási tanokban való tudatos, kifejezett hit gyengült, megmaradt az, amit "vallásos lelkiállapotnak" nevezhetnénk, ami világosan megmutatkozott a mindennapi nyelv olyan kifejezéseiben, mint a "hit szükségessége", az a gondolat, hogy "a dolgok úgy vannak megírva, hogy legyenek" vagy "nem úgy vannak megírva, hogy legyenek", és persze, hogy vannak "olyan dolgok, amelyeket az embernek nem szabad tudnia". (Pontosan miben is kell hinni? Ha a dolgok "rendeltettek" vagy "nem rendeltettek", akkor ki - vagy Kicsoda - végzi a "rendeltetést"?)

És természetesen, ahogy a trón, az arisztokrácia és a bevett egyház régi gárdája hanyatlott, az egykor forradalmár polgárság, amely most hatalmat és kiváltságokat élvez, és aggódik az alsóbb rendek és a létük által felvetett társadalmi kérdések miatt, a maga részéről konzervatív lett, és szintén hajlott arra az elképzelésre, hogy a változás "rossz, felszínes, illuzórikus és alapvetően lehetetlen", az ész és annak előírásai pedig olyan dolog, amit jobb, ha nem viszünk "túl messzire". Ez kevésbé volt túlzás, mint azt gondolnánk - a burzsoá szemlélet végül is az egyénre összpontosított, különösen az egyéni sikerre törekvés és az egyéni erkölcsi felelősség etikájára, a fennálló társadalmi keretet pedig olyannyira természetesnek vették, hogy úgy tűnt, számukra egyáltalán nem is létezik. (Sőt, ahogy Margaret Thatcher világossá tette, politikájuk időnként kifejezetten tagadta, hogy létezik.)

⁴ A német teoretikusok természetesen kizárták a szlávokat az árja kategóriából, míg az orosz szlavofil Alekszej Homojakov a szlávokat tekintette Európa igazi árjainak, míg a németek nem árja "kusiták" voltak.

Nem meglepő, hogy az állandóságot a változással szemben előnyben részesítők racionalistábbnak tűnő támpontokat találtak nézeteik alátámasztására. A francia forradalom ellenségeinek a radikális társadalmi változásokról alkotott sötét véleménye, amely a francia forradalmat nem az Emberi Jogok Nyilatkozatával vagy a feudális elnyomás eltörlésével, hanem a guillotine-okkal, Napóleonnal és a restaurációval azonosította, színesítette az eseményről alkotott népi képzeletet - azt a gondolatot erősítve, hogy ha a forradalom nem is Isten elleni bűn, de mégiscsak véres, zűrös és kudarcra ítélt.

És ezt nem egyszerűen a társadalom gépezetének mint olyan bonyolult dolognak a homályos érzékelése alapozta meg, amelyet nem lehet könnyen megbütykölni, vagy a bizonytalanság, hogy a társadalomtechnika jelenlegi állása megfelel-e egy ilyen kihívásnak (például egy Karl Popper álláspontja), hanem a világ megváltoztathatatlanságának, a benne lévő gonoszságok megváltoztathatatlanságának, az emberi boldogságra gyakorolt nyilvánvaló következményeknek és a mindent békén hagyás bölcsességének egész sor újabb érve. Mint a malthusi szűkösség, amely a szegénységet és a vele járó nyomorúságokat nem a gazdasági vagy társadalmi rendszereknek, hanem "a nemek közötti szenvedélynek" tulajdonította. És annak kiterjesztése Herbert Spencer szociáldarwinizmusában, amelyben talán nem Isten osztotta ki a különböző embereknek a különböző állásokat, hanem a természet a "alkalmasság" egyenlőtlen eloszlásában, és a még egyenlőtlenebb jutalmakban. Vagy a nietzschei hatalomvágy. Vagy a freudi pszichoanalízis, amely az alapvető emberi ösztönök elfojtását (a szexre való törekvés, a munkától való idegenkedés, ahogyan azt általában gondoljuk) a civilizált élet elengedhetetlen feltételeinek nyilvánította.

Vagy a posztmodernizmus, amelynek látszólag világi követői a középkori teológusok misztikus hangján beszélnek "a gonosz problémájáról", és ismeretelméletük szubjektum-objektum szétválasztása a bűnbeesés látszólagos helyettesítője, miközben az identitáspolitikához való ragaszkodásukban visszhangozzák de Maistre megjegyzéseit arról, hogy soha nem

találkoztak az Emberrel, ami mindezek együttesen olyan ellenségességet jelentenek a "nagy elbeszélésekkel" szemben, mint bármely más, a haladás eszméje ellen valaha indított támadás - olyan alaposan obskurantista nyelven, amelyet a papság soha nem talált ki. És persze vannak népszerűbb áramlatok is.

a gondolkodás, nem utolsósorban az önsegítő kultúra, amely olyan konzervatív idealizmust hirdet, amely alig különbözik az ókori görög oligarchákétól. (A világot nem lehet megváltoztatni! Nincs is világ! Csak te vagy, és az, ahogyan te nézed, úgyhogy inkább változtass magadon!)

Mindez olyan alaposan átítatja kultúránkat, hogy nem lehet szabadulni tőle - még a kritikus gondolkodásra legjobban képzettek sem. Az ilyen szemlélet kora, mindenütt jelenléte, társítása azokkal a legtekintélyesebb filozófiai és irodalmi szövegekkel, amelyek soha nem szűntek meg a bölcsészképzés sarokkövei lenni (Arisztotelésztől Shakespeare-ig, Miltontól Tolsztojig), önmagában elég ahhoz, hogy egy ilyen szemléletet hatalmas presztízzsel ruházzon fel, amelytől kevés értelmiségi teljesen mentes. (Valóban, egy jelentős XIX. századi radikális volt az, aki megjegyezte, hogy "a múlt rémálomként nehezedik az élők agyára" - és egy XX. századi radikális, aki megjegyezte, hogy ifjúkorában Angliát és birodalmát "olyan emberek irányították, akik tudtak Horatiust idézni, de még soha nem hallottak az algebráról"). Az, hogy sosincs hiány racionalistákból, akik csalódottságukban vagy kétségbeesésükben, személyes vagy politikai - vagy egyszerű önérdékükben - megtagadják régi meggyőződésüket, hogy a politikai spektrum másik végén pontosan ellentétes meggyőződéseket vegyenek fel, szintén ösztönzi ezt a tendenciát. (Végül is, éppúgy, mint valaha, a szellemi, kulturális és különösen a politikai élet továbbra is a konzervativizmusra hajlamos kiváltságosok privilégiuma marad, míg a kiváltságosok továbbra is készek presztízsüket és vagyonukat a konzervatív gondolkodók és gondolatok mögé állítani.)

Nem csoda tehát, hogy az ultrajobboldali posztmodernizmus, amelyet majdnem mindenki zavara közepette merész baloldaliságnak adtak ki, a bölcsészettudományok, a társadalomtudományok és sok más tudományág hagyományos bölcsességévé vált, miközben a populáris kultúra a pesszimizmus diétájával táplálkozik, egyik film a másik után a tudomány és a technológia elromlásáról szól. Lehet, hogy nem tudjuk pontosan, mi fog történni, de általában

biztonsággal feltételezhetjük, hogy valami rossz fog kisülni abból a kísérletből, hogy

találmány. Biztonsággal feltételezhetjük, hogy ha lesz robot, az lázadni fog. És a szingularitás által megnyitott sokkal, sokkal radikálisabb kilátások miatt a félelem arányosan nagyobb.

Azoknak, akik racionálisan vitatkoznának a témáról, be kell látniuk, hogy mindezzel a teherrel szembesülnek. És ha meg akarják győzni a közvéleményt azokról a pozitív lehetőségekről, amelyeket a technológiánk már megnyitott, és amelyek az elkövetkező években tovább nyílhatnak, akkor nemcsak arra kell felkészülniük, hogy a régóta meghiusult emberi remények megvalósulását ígérjék, hanem arra is, hogy az évezredek sötét, embergyűlölő irracionalitás kolosszális súlyát az ész még hatalmasabb erejével támasszák alá, amelyet manapság túl kevésbé becsülnek, de amely ugyanolyan nagy, mint valaha volt.